

A női jogok alakulásának áttekintése a Török Köztársaság megalakulásától napjainkig

I. BEVEZETÉS

Az ENSZ 2016. szeptember 8.-án Ankarában tartott csúcstalálkozóján megújította kötelezettségvállalását a nemek közötti egyenlőség megvalósítását illetően, és megosztotta ajánlásait a CEDAW (A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés felszámolásáról szóló nemzetközi egyezmény) törökországi végrehajtásával kapcsolatban. Az ENSZ által rendezett konferencián 40 bilaterális és nemzetközi szervezet női képviselője jelent meg, hogy a nemek közti egyenlőség tekintetében 2016–2020 közötti időszakra megfogalmazzák az ENSZ Fejlesztési és Együttműködési Stratégiáját.

Törökország 1985-ben ratifikálta a CEDAW-ot, 2012-ben pedig az Európa Tanács A nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szóló egyezményét (közismertebb nevén az Isztambuli egyezmény). E nemzetközi egyezmények hatására a mindenkori török kormány arra törekedett, hogy kiküszöbölje a lányok és a nők elleni több évszázados diszkriminációs hagyományokat és egyenlő részvételi jogokat és lehetőségeket biztosítson a nőknek az élet minden területén.

2014-ben a török kormány benyújtotta az ENSZ-nek a 7. Időszakos Nemzeti Jelentését a CEDAW végrehajtása során elért eredményeivel kapcsolatban. Az ENSZ ezzel foglalkozó bizottsága a hivatalos török küldöttséggel lefolytatott párbeszédét követően 2016 júliusában közzétette záró észrevételeit. A Zeliha Unaldi gender szakértő által Ankarában prezentált elemzés^[1] összefoglalta a török helyzetet és 25 témában, 60 pontba foglalva összegezte a CEDAW végrehajtása során Törökországnak adott megfontolandó tanácsait. Ajánlásában a török kormány sikere és eredményes munkája érdekében hangsúlyozta a nemzetközi közöség és a civil szervezetek összefogott támogatását. Az összegzés kiemeli a következőket:

- Törökország fogadjon el olyan intézkedéseket, melyek nemzeti és helyi szinten is elősegítik és biztosítják a nők egyenlő politikai részvételét;

[1] *UN takes stock of CEDAW recommendations to Turkey* <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2016/09/un-takes-stock-of-cedaw-recommendations-to-turkey> (2017.01.04.)

- Véglegesítsen és fogadjon el egy világos időkeretet a Nemzeti Cselekvési Terv végrehajtására (ENSZ Biztonsági Tanácsának 2000/1325 számú A nők védelméről, a békéről és biztonságról szóló határozatával kapcsolatban);
- Hajtsa végre a gyermekházasság tilalmáról szóló rendelkezést és fejezze ki érzékenységet a gyermekházasságnak az egészségre és fejlődésre káros hatásaival kapcsolatban;
- Hozzon akár átmeneti különleges intézkedéseket, hogy felgyorsítsa a nők és férfiak közti egyenlőség megvalósítását azokon a területeken, ahol a nők alulreprezentáltak vagy hátrányos helyzetűek, különösen az oktatásban, a munkaerő-piacon, a politikában és a közéletben;

Ingibjörg Solrun Gísladóttir, az ENSZ európai és Közép-Ázsiai regionális igazgatója és Törökország képviselője Ankarában tartott nyitóbeszédében azt mondta, hogy az ENSZ Törökországban elkötelezett nem csak a nemekre vonatkozó eredmények, hanem a nemek közötti egyenlőség teljes megvalósítását illetően is.^[2]

Tanulmányomban Törökországnak az egyezmény végrehajtásával kapcsolatban elfogadott törvényeit és politikáját analitikus módszerrel vizsgálom meg, elemezve, hogy a vállalt kötelezettségekből jogszabályi és gyakorlati szinten hogyan és milyen eredmények valósultak meg.

1. A női jogok Törökországban

A török kormány a női egyenjogúsági törekvéseket a Török Köztársaság megalakulásától fogva (1923) támogatta. Mustafa Kemal Atatürk elsődű célja Törökország modernizációja és nyugatosítása volt. A női jogok ennek nagyon fontos részét képezték. Ziya Gökalp, aki a török modernizáció fő irányvonalát határozta meg, terjedős írásaiban azt vallotta, hogy a női jogok tulajdonképpen idegenek az ázsiai, iszlám előtti türk kultúrában, ahol a férfiakat és a nőket egyenlőnek tartották. Azt állította, hogy egy nő ugyanúgy lehet uralkodó, hadsereg parancsnok, kormányzó, vagy nagykövet.^[3] Véleménye szerint a női emancipációnak mindent áthatónak kell lennie, ideértve a társadalmi-gazdasági életet, oktatást és jogrendszert is.^[4]

Ennek a hivatalosan is elismert attitűdnek köszönhetően radikális változások következtek be a női jogok területén Törökországban. Az iszlám jogot 1926-ban eltörölték és helyette új polgári törvénykönyvet vezettek be, melynek mintájául a svájci Ptk-t vették. A vallási házasságok illegálisak lettek, a polgári házasságkötés lett kötelező, a többnejűséget pedig eltörölték. A férfiak és nők egyenlő jogokkal rendelkeztek az öröklés és a gyermekek feletti szülői felügyelet körében.

[2] *UN takes stock of CEDAW recommendations to Turkey* <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2016/09/un-takes-stock-of-cedaw-recommendations-to-turkey> (2017.01.04.)

[3] Arat, 2000, 107.

[4] Fleming, 1998, 128.

A nők választójogot kaptak, először 1930-ban az önkormányzati választásokon, majd 1934-ben alkotmányos joguk nyílt a parlamentáris választásokon történő szavazásra.

Törökország a „szekuláris muszlim” ország modellje lett, amelyben a nők több tekintetben ugyanolyan jogokkal rendelkeztek, mint a férfiak.^[5] Mindezek ellenére azonban a nők Törökországban korántsem voltak egyenlők férfi társaikkal. A szexista és patriarchális családmodell továbbra is fennmaradt, a *namus* (szexuális tisztaság, erkölcs, érinthetetlenség) jelentősége változatlanul továbbélt a társadalomban, mint a nők szabadságjogai korlátozására szolgáló legfőbb indok.

A nemek tekintetében részrehajló rendszer hátrányosan érintette a lányok oktatáshoz való hozzáférését is. A legtöbb vidéki és szegényebb városi lány az általános iskolán túl nem vett részt oktatásban. Az elmúlt évtizedek jelentős változásait leszámítva a nők 28%-a nem tudott írni és olvasni.

A nők változatlanul alulreprezentáltak voltak a döntéshozó pozíciókban és a politikában. Az 1935-ös választások során – mikor a nők először lettek választhatók a parlamentáris választások során – a török Nemzetgyűlésbe 18 nőt választottak, mely 4,6%-át tette ki a teljes testületnek.^[6] Az 1995-ös választások idejére ez 2,4 %-ra esett vissza, 550 tagból 13 női képviselővel. 2002-re ez az arány 4,4%-ot jelentett. 2011-re 14% (471 főből 79 női képviselő), 2015-re pedig 17%-ot (96 nőt a 454-ből).^[7]

A nemi szegregáció a családi élet mellett a munkahelyi életet is sújtotta. A házimunka nagy részét a török nők végezték. Igaz ugyan, hogy a nők között az orvos, egyetemi tanár és közalkalmazott szakmák igen népszerűek voltak, a nők csupán 15,5%-a (a férfiak 23,1%-a) szerzett felsőoktatási képesítést. Ez a szám 2015-re a nők tekintetében 30,3%-ra emelkedett.^[8] A statisztikák szerint a török nők közel 70%-a a mezőgazdasági szektorban dolgozott, 10,6%-uk az iparban, 19,4%-uk a szolgáltató szektorban.^[9] Ezek az adatok természetesen alulértékelték a nők félhivatalos munkavállalását és vidéken a fizetetlen női családi munkaerőt, melyek figyelembevételével a női munkavállalók aránya Törökországban 43,7%-ra tehető, a hivatalos 28,7%-os részvételi arány mellett.^[10]

[5] Müftüleri-Bac, 1999, 303–315.

[6] <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/08/record-number-women-elected-turkish-parliament> (2017.01.04.)

[7] Nagyon érdekes a női szavazók helyzete a kérdésben: a női szavazók 73%-a hitt abban, hogy nő lehet jó polgármester, 64%-uk hitt abban, hogy nőből lehet sikeres miniszterelnök, ugyanakkor 79%-uk nem szeretne volna, ha a lánya politikailag aktív. (Abađan-Unat, 1986, 11–25.)

[8] Müftüleri-Bac, 1999, 303–315. [http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/10.1016-S0277-5395\(99\)00029-1.pdf](http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/10.1016-S0277-5395(99)00029-1.pdf) (2017.01.04.)

[9] <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS> (2017.01.04.)

[10] Müftüleri-Bac, i. m.

II. A CEDAW

1. A CEDAW és Törökország

A nők jogaival nemzetközi szinten a különböző kormányzati és civil szervezetek a XX. század elején kezdtek el foglalkozni, bár az ekkor megszülető dokumentumok^[11] kizárólag a nők védelmére koncentráltak és nem is próbálták megteremteni a nők esélyegyenlőségének jogi hátterét. A nők és a férfiak egyenjogúságának alapelvét elsőként az ENSZ alapokmánya fogalmazta meg, majd 1946-ban létrejött a Nők Helyzetével Foglalkozó Bizottság, mely 1976-ra elkészítette egy kötelező érvényű nemzetközi dokumentum tervezetét. A tervezetet az ENSZ közgyűlésé végül 1979. december 18-án New Yorkban 130 szavazattal, 10 tartózkodás mellett A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés felszámolásáról szóló egyezmény (*The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women, CEDAW* ^[12]) címen elfogadott.^[13] A CEDAW-t a koppenhágai konferencián, 1980. július 17-én 64 állam írta alá, de csak kettő ratifikálta. Az Egyezmény 1981. szeptember 3-án hatályba lépett, és 2004 októberére 179 ország ratifikálta. Ez az ENSZ tagállamok 90 százalékát jelentette. Az Egyezmény olyan követendő társadalompolitikát írt elő a részes államoknak, amelynek célja a nőkkel szembeni előítéletek és viselkedési formák megváltoztatása, valamint a gazdasági, társadalmi és politikai élet színterein azonos feltételek biztosítása volt.

Törökország gyenge emberi jogi eredményeinek ellenére a török kormány a kezdetektől fogva támogatta a CEDAW-ot. 1975. január 15.-én az ENSZ Közgyűlésen igennel szavazott a 3521-es számú határozatra, mely kérelmezte az egyezmény szövegének megfogalmazását, csakúgy, mint az 1979 január 18.-án hozott a 34/180 számú határozatra, mely az egyezmény kihirdetésével foglalkozik.^[14]

Törökország nemzetközi szinten már a CEDAW előtt vállalt kötelezettségeket a női jogok terén. 1966. december 22.-én ratifikálta a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1951. június 29.-én hozott 100. számú egyezményét, melynek célja az volt, hogy leküzdje a nők és férfiak között meglévő, gyakran jelentős mértékű bérkülönbségeket, ezzel elősegítve azt, hogy az elvégzett munka ellenértékéért kapott díjazás ne lehessen diszkriminatív, így javítva a nők munkaerőpiaci helyzetét. Kimondva-kimondatlanul a díjazás terén érvényesítendő egyenlő bánásmód a későbbiekben az egyenlő bánásmód elve többi területének kibontakozását segítette elő, így valóban ezt jelölhetjük meg első lépcsőfokként.^[15]

[11] Ilyenek volt például az 1902-es Hágai Egyezmények, valamint az 1904-ben és 1910-ben prostitúció elleni harc céljából elfogadott egyezmények.

[12] <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

[13] Kovács, 2003, 368–374.

[14] Acar, 2000.

[15] Zaccaria, 2015, 5. http://www.egyenlobanasmod.hu/app/webroot/files/img/articles/5519181185fc04821a2b9de90fc1d4fe/Zaccaria_M%C3%A1rton_Le%C3%B3_p%C3%A1lyamunka.pdf

Törökország 1985-ben ratifikálta a CEDAW-ot,^[16] de jelentős változások ezzel összefüggésben nem következtek be. A változásokra egészen a '90-es évekig kellett várni. A '90-es évek előtti női jogokra vonatkozó reformok korlátozott jellegetek voltak és a végrehajtásra vonatkozó szabályozás is hiányzott. A török női szervezetek a '80-as években már aktívak voltak és a CEDAW-ot hivatkozási alapként használták a hatékony változások elérése érdekében.

A hatályos török alkotmány 2004-ben módosított 90. cikkelye^[17] szerint a nemzetközi jog részét képezi a török alkotmánynak és elsőbbséget élvez a török nemzeti joggal szemben, így az egyezmény teljes egészében része lett a török alkotmánynak.

A preambulum utal a nők jogaival kapcsolatban már korábban elfogadott dokumentumokra, valamint jelzi, hogy az egyezmény céljai között szerepel a nők és a férfiak közötti teljes egyenlőség elérése érdekében a nemi szerepek, illetve a szociális és kulturális magatartásformák megváltoztatása. Az 1. cikkely megfogalmazza a nőekkel szembeni diszkrimináció fogalmát. Eszerint ilyennek tekinthető a nemi hovatartozás miatti minden olyan megkülönböztetés, kizárás vagy korlátozás, amelynek az a hatása vagy célja, hogy csorbítsa vagy megsemmisítse a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális, polgári vagy bármely más területen fennálló emberi jogoknak és alapvető szabadságoknak elismerését és megvalósítását a férfiak és a nők közötti egyenlőség alapján, nők által való gyakorlását függetlenül családi állapotuktól. A 2. cikkely szerint a részes államok megállapodnak, hogy olyan politikát folytatnak, amely kiküszöböli a nőekkel szembeni megkülönböztetést, majd ezt követően az egyezmény az 5. cikkelytől egészen a 16. cikkelyig e köteleességeket részletezi.^[18] Az egyezmény cikkelyeivel kapcsolatban a részes államok közül többen fenntartással éltek, így például a 28. cikkely 2. pontjával, vagy a 116. cikkellyel kapcsolatban.^[19]

Az Egyezmény 17. cikkelye értelmében az Egyezmény végrehajtásában bekövetkező haladás figyelemmel kísérése céljából megalakítanak egy bizottságot, melynek kezdetben csak 18, később 23 tagja volt. A bizottság első ülésére 1982 áprilisában került sor. A 20. cikkely értelmében a Bizottság rendes körülmények között évenként ülésezik, két hétnél nem hosszabb időtartamban, azonban

[16] 2002-ben pedig a CEDAW kiegészítő jegyzőkönyvét.

[17] A török alkotmány idézett cikkelye angol szövege: *International agreements duly put into effect have the force of law. No appeal to the Constitutional Court shall be made with regard to these agreements, on the grounds that they are unconstitutional. (Sentence added on May 7, 2004; Act No. 5170) In the case of a conflict between international agreements, duly put into effect, concerning fundamental rights and freedoms and the laws due to differences in provisions on the same matter, the provisions of international agreements shall prevail.* https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf

[18] Így például, hogy kötelesek biztosítani a nők részére is a törvény előtti egyenlőséget, az azonos jogképességet, jogot az állampolgárságra, vagy az oktatásra. Figyelemre méltó az egyezmény 4. cikkelye is, mely „a férfiak és nők közötti tényleges egyenlőség elérésének meggyorsítása érdekében hozott átmeneti intézkedéseket” kiveszi a diszkrimináció tilalma alól, vagyis lehetőséget nyújt a pozitív diszkriminációra.

[19] A fenntartásokkal kapcsolatban eddig 11 ország részéről több, mint 90 kifogás érkezett.

a Közgyűlés 1996-ban az ülésszakok növeléséről döntött a részes államok ugrás-szerű növekedése miatt. A Bizottság legfontosabb feladata a részes államok által benyújtott kormányjelentések megtárgyalása. Az Egyezmény 21. cikkelye szerint a bizottság a részes államoktól kapott jelentések és információk megvizsgálására alapoz javaslatokat, valamint általános ajánlásokat terjeszthet elő. Az ajánlások kötelező jogi érvennyel nem rendelkeznek, így a részes államok nem kötelesek azokat figyelembe venni. Az ajánlásokkal a Bizottság egyik deklarált célja az volt, hogy kiterjesztő módon értelmezze az egyezmény fontos szakaszait, és ezáltal befolyásolja a kormányok politikáját.

A CEDAW^[20] 28. cikkelye megengedte az országok számára, hogy fenntartások mellett ratifikálják az egyezményt. A fenntartás azonban nem lehetett összeegyeztethetetlen az egyezmény tárgyával és céljával. Az államok fenntartásokat csak a speciális rendelkezésekkel kapcsolatban terjeszthetnek elő, ha azok ellentétesek a nemzeti jogokkal, hagyományaikkal, vallásukkal, vagy kultúrájukkal.

Törökország fenntartásokkal ratifikálta az Egyezményt. Fenntartásait a 15. cikkellyel (2. és 4. paragrafus) és 16. cikkellyel (1c, d, f, g paragrafus) kapcsolatban emelte.

A 15. cikkely 2. paragrafusa értelmében:

“A Részes Államok kötelesek polgári ügyekben a nők részére a férfiakéval azonos jogképességet biztosítani, valamint azonos lehetőségeket is jogképességük érvényesülésére. Hangsúlyozottan kötelesek a nők részére egyenlő jogokat biztosítani szerződések kötésében és vagyonkezelésben, valamint kötelesek őket egyenlőként kezelni a különböző fokú bíróságok eljárásának összes szakaszában.^[21] A 4. paragrafus egyenlő jogokat biztosít a nők és férfiak számára a személyek mozgására, a tartózkodási és lakhely szabad megválasztására vonatkozó jogszabályokkal kapcsolatban.

A 16. cikkely, mellyel kapcsolatban Törökország fenntartással élt egyenlő jogokat biztosított a nőknek a házassággal és a családi kapcsolatokkal összefüggésben; azonos jogokat és kötelezéseket a házasság alatt és annak felbontásakor; azonos szülői jogokat és kötelezettségeket a gyermekeikkel kapcsolatos ügyekben, függetlenül családi állapotuktól; a gyermekekre vonatkozó gyámsággal, gondnoksággal, vagyonkezeléssel és örökbefogadással vagy hasonló intézményekkel kapcsolatban; azonos személyes jogokat a férj és a feleség viszonylatában, ideértve a családi név, a szakma és a foglalkozás megválasztásának a jogát.

A török kormány egyidejűleg kifejezte nyugtalanságát, hogy az Egyezmény bizonyos rendelkezései ellentmondanak a Török Polgári Törvénykönyv házasságra és családi életre vonatkozó rendelkezéseinek.

A hivatkozott 1926. évi Török Ptk. a következő hat pontban mond ellent az egyezménynek:

[20] <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article25>

[21] 1982. évi 10. tvr. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=98200010.TVR

1. A férj joga képviselni a házasságot. (154. cikkely)
2. A férj választja meg a lakóhelyet és ő gondoskodik a feleség és a gyerekek eltartásáról. (152. cikkely 2. paragrafus)
3. A feleség a házasságkötéssel megszerzi a férje családnévét. (153. cikkely 1. bekezdés)
4. A feleség képességeinek megfelelően szóval és tettel segíti a férjét a háztartás fenntartásában.
5. A ház körüli teendők irányítása a feleség felelőssége. (153. cikkely 2. paragrafus)
6. A szülői felügyeletet mindkét szülő gyakorolja, de vita esetén a férj szava érvényesül (263 cikkely).

A ratifikációs dokumentum megjegyzi, hogy a Török Állam lényeges kérdésekben nem cáfolja a kötelezettségeit és szándékát az Egyezmény teljes végrehajtása vonatkozásában és nem tesz kísérletet arra, hogy fenntartásait érvként vagy kifogásként felhozza az Egyezmény rendeleteinek végrehajtása során.^[22]

1999. szeptember 20.-án Törökország fenntartásait visszavonta, és számos lépést tett az Egyezmény teljes végrehajtása érdekében.

2. A CEDAW EGYEZMÉNY KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYVE

A CEDAW egy élő dokumentum, melynek szövege a bizottság általános véleménye és előterjesztései következtében változik és kiegészítő jegyzőkönyvek révén, az idő során lett hozzáadva az eredeti dokumentumhoz.

Az egyezményhez kapcsolódó panaszmechanizmus létrehozásának gondolata először az 1990-es évek elején merült fel. Egy fakultatív jegyzőkönyv kidolgozása jöllehet már 1993-ban is napirenden volt, a CEDAW-bizottság csak 1999. március 12-én fogadta el az akkor már kész tervezetet, melyet az ENSZ Közgyűlés 1999. október 6-án hagyott jóvá, így a jegyzőkönyv 2000. december 22-én lépett hatályba.

A jegyzőkönyv elfogadását megelőzően a részes államok kormányjelentései jelentették az egyezmény végrehajtásának egyetlen módját, a Fakultatív Jegyzőkönyvvel azonban megnyílt az egyéni panaszmechanizmus igénybevételének lehetősége is. Az egyezményhez fűzött kiegészítő jegyzőkönyv^[23] alapján, a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítését követően egyéni vagy csoportos panasszal („közléssel”) is fordulhattak a bizottsághoz.

A Kiegészítő Jegyzőkönyv hozzájárult az egyezmény jobb végrehajtásához, előmozdította a hatékony nemzeti és helyi jogorvoslati mechanizmusok kialakulását, ugyanakkor jelezte, hogy a nemi alapon történő diszkriminációt a faji alapon történő diszkriminációhoz hasonlóan kell megítélni. A 2. cikkely alapján

[22] Acar, 2000, 4.

[23] A jegyzőkönyvet 2001 szeptemberéig 68 ország írta alá és 23 ratifikálta.

írásbeli beadvánnyal fordulhatnak a bizottsághoz a részes államok valamelyikének joghatósága alá tartozó egyének, azok csoportjai, valamint a nevükben eljáró más személyek abban az esetben, ha valamennyi hazai jogorvoslati lehetőséget kimerítették. A bizottság zárt ülésen határoz, véleményét megküldi a feleknek, erre a részes államnak a bizottságot minden ezzel kapcsolatos intézkedéséről tájékoztatva kell válaszolnia. A jegyzőkönyvet az ENSZ Főtitkárához intézett írásbeli közléssel lehet felmondani.

a) Jogi és alkotmányos reformok a CEDAW törökországi végrehajtása kapcsán
A CEDAW végrehajtása kapcsán az 1990. október 25-én elfogadott első ötéves tervben (1985–1990) A Nők Helyzetének és Problémáinak Általános Igazgatósága (TURENG) néven nemzeti szervezetet hoztak létre Törökországban a női ügyek kezelésére, a CEDAW rendelkezéseinek végrehajtására. A testület 2002. november 27-én a belügyminiszter felügyelete alá tartozó Munkaügyi és Szociális Ügyek Minisztériumának része lett. A hivatal feladata a Törökországban élő nők helyzetének javítása volt társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális téren egyaránt.^[24]

A TURENG égisze alatt és az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP) közreműködésével 1992-ben létrehozták A Nők Integrációjának Fejlesztése nevű projektet, melynek megvalósítása egészen 1998-ig tartott. A projekt célja az volt, hogy megváltoztassák a nők negatív imidzsét az élet számtalan területén és integrálják a nők problémáit a fejlesztési tervekbe. A TURENG nevéhez számos jogi módosítás kezdeményezése köthető.

Az Alkotmány 10. cikkelye szerint a törvény előtt mindenki egyenlő, tekintet nélkül fajra, nemre, vallásra vagy nemzetiségre. A TURENG szerint ez a cikkely nem fejezi ki eléggé a férfiak és nők közötti egyenlőséget, ezért azt javasolta, hogy a cikkelyt egészítsék ki egy újabb paragrafussal.^[25] A 10. cikkely módosításának kezdeti kísérlete ugyan elbukott, végül mégis módosították (2004. május) a következőkkel: „A férfiak és nők egyenlő jogokkal rendelkeznek. Az állam kötelessége ezt az egyenlőséget a gyakorlatban megvalósítani.”^[26]

A 90. cikkely szintén módosításra került. A módosítás értelmében vita esetén a török joggal szemben a nemzetközi egyezmények joga érvényesül.

2001. október 3.-án egy egyenlőségi klauzula is bekerült az Alkotmány 41. cikkelyébe. A módosításra került cikkely értelmében a család a török társadalom alapját képezi, amelyet kiegészítettek azzal, hogy a család a férj és feleség közti egyenlőségen alapszik.

A török alkotmánybírószám a női jogokat illetően szintén progresszív álláspontra helyezkedett. Két, nemek közti egyenlőség témában hozott alkotmánybírószám határozat utal a CEDAW-ra.^[27] 1990. november 19.-én (1990/31. számú

[24] *Replies...* 1997. január 17. <http://www.die.gov.tr/CIN/women/cedawpr.htm#REPLIES>

[25] Arat, 1998, 1–34.

[26] *Hatályos Török Alkotmány szövege angolul.* https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf

[27] Acar, 2000.

alkotmánybírósági határozat) a Török Polgári Törvénykönyv 159. §-át, mely a feleség munkavállalásához a férj engedélyét kötötte, eltörölték. 1996-ban pedig az alkotmánybíróság a Török Büntető Törvénykönyv 440. és 441. §-át törölte el, mely különbséget tett a férfiak és a nők házasságtörése között, mivel az sérti a törvény előtti egyenlőség jogát és a CEDAW rendelkezéseit.^[28] Az eltörlés következtében a házasságtörés többé nem minősült bűncselekménynek, csak a válás alapjául szolgáló indoknak.

A Török Büntető Törvénykönyv^[29] 438. §-át a Nemzetgyűlés 1990-ben szintén az egyenlőség elvére hivatkozással módosította. A nevezett paragrafus értelmében a büntetési tétel egyharmadával volt csökkenthető, ha az áldozat prostituált volt.

Az alkotmánybírósági döntéseket számos jogalkotási aktus követte. 1997. május 13.-án A Polgári Törvénykönyv 153. § is módosult. Megengedte a nők számára, hogy megtartsák a lánykori nevüket a férjük nevének felvétele mellett, amennyiben ezt igényelték. 1998-ban az adótörvény lehetővé tette a nők számára, hogy jövedelmüket férjüktől függetlenül, önállóan vallják be.

A női jogok terén releváns változásokat az új, 2001. november 22.-én elfogadott Török Polgári Törvénykönyv hozta. Az ezzel kapcsolatos változások már a '80-as években elkezdődtek, amikor az Igazságügyi Minisztérium professzorokból álló bizottságot állított fel egy nemek közti egyenlőségre érzékeny tervezet kidolgozására, mely jobban harmonizál az európai országok polgárjogával. A tervezet kidolgozásával a kormány nem rejtett szándéka az EU csatlakozási folyamatok felgyorsítása, és a török jogrendszer nemzetközi egyezményekkel, így a CEDAW-val történő összehangba hozása volt. A folyamatok eredménye az lett, hogy az új tervezetet 1998. február 17.-én jelentették be és rengeteg progresszív változtatást tartalmazott.

Az 1926. évi Polgári Törvénykönyv^[30] 152. §. a házasság fejének a férjet tekintette. A férj számára előírt kötelezettségeken túlmenően a feleséget azonban alárendelt pozícióban hagyta a házassági szerződésben.^[31] Az új Ptk. megszüntette a házassági egység feje kitételét és meghatározta, hogy mindkét fél egyenlően képviseli a házastársi szövetséget és egyenlő részt képviselnek a házastársi otthon tekintetében is. A feleségnek megadták a jogot, hogy a lánykori nevét használja a férje neve előtt; megadták a jogot, hogy a férjük engedélye nélkül munkát végez-hessenek; emellett egyenlősítették a házasságkötés alsó korhatárát a férfiak és nők

[28] A 440. paragrafus szerint a nő akkor követ el házasságtörést, ha szexuális aktus jön létre közte és egy másik férfi között, aki nem a nő férje. A 441. paragrafus pedig a férfi házasságtörését abban látja megvalósulni, ha a férfi folyamatos, házasságszerű viszonyt létesít egy másik nővel. Ezek a különböző definíciók ráadásul ugyanazon bűncselekménynek elnevezett tett esetében különböző büntetési tételleket vontak maguk után.

[29] 1926. évi 765. számú törvény Török Büntető Törvénykönyv. <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=3872>.

[30] *Török Polgári Törvénykönyv szövege angolul*. http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Turkish_Civil_Code.pdf.

[31] *NGO Report, 1997*, <http://wwhr.org>.

esetében; és egy egyenlősítő házassági vagyoni rendszert hoztak létre, azaz a férj és a feleség a házasság ideje alatt szerzett vagyon tekintetében egyenlő mértékben osztozik.^[32] A Köztársaság korai éveiben, a külön tulajdon elve volt elfogadott a házastársi vagyon tekintetében, majd ezt az elvet az egyesített vagyon váltotta fel, mint lehetőség (bár ezzel abban az időben senki nem élt). A régi szabályok értelmében minden házasságkötés előtt szerzett vagyon és minden a házasság ideje alatt szerzett vagyon különvagyonnak minősült. Válás esetén tehát az a fél, akinek a nevében nem szerepelt egy ingatlan, a válást követően nem szerezhette azt meg. A török hagyományok szerint a legtöbb ingatlan a férj nevére került nyilvántartásra és a feleség válás esetén sem tarthatott igényt erre a vagyonra. Az új rendszer értelmében a nők nem fizetett, otthon végzett munkáját elismerték és azt állították, hogy minden, a házasság ideje alatt vagyonhoz hozzáadott érték a házasság felbontása esetén közös vagyonnak minősül. A felek a házasság ideje alatt szerzett vagyon tekintetében partnernek minősültek, nem tarthattak igényt azonban a házasságkötés megszerzése előtt szerzett és az örökölt vagyonra. A közös munka révén szerzett vagyon tekintetében is a vagyonszövetség elve érvényesült.

Törökország Nemzeti Akciótervét a nemek közti egyenlőség tekintetében 1997-ben publikálták.^[33] A terv a 4. Nőjogi Konferencián kiemelt 12 kritikus témából nyolcat emelt ki: 1. nők oktatása és képzése, 2. gyermeklányok jogai, 3. nők és az egészség, 4. nők elleni erőszak, 5. nők és a gazdaság, 6. nők a döntéshozásban, 7. nők előléptetése, 8. nők és a média. A Nemzeti Akciótervvel összhangban a Nemzetgyűlés 1998-ban speciális bizottságot nevezett ki a nemek közötti diszkrimináció körében történő vizsgálódásra, mely az ENSZ azon ajánlására jött létre, mely szerint „Törökországnak vissza kellene vonnia fenntartásait a CEDAW-val kapcsolatban; a nemek közti megkülönböztetés felszámolásával kapcsolatos politikákat integrálni kell a kormány politikájába, akár időleges intézkedéseket kell tenni az oktatás a munka és politika területén az egyenlőség biztosítására.”^[34]

A CEDAW hatására változás történt a büntetőjogi szabályokban is. A 4320. számú A családi élet védelméről szóló törvény, mely 1998. január 17. napján lépett életbe elsőként foglalkozott Törökországban a családon belüli erőszak kérdésével. A törvény megköveteli az államtól, hogy fellépjen a nők védelmében a családtagjaik által sérelmükre elkövetett emberi jogok megsértése kapcsán. Szabályozza a családon belüli erőszak büntetési tételeit és a sérelmet szenvedett nők és gyerekek számára a védelem lehetőségeit. A törvény szerint az elkövetőket egy időre távol kell tartani az otthonuktól, és ha az erőszak újból előfordul, akkor börtönbüntetés kiszabása lehet indokolt. A törvény azonban nem tudta maradéktalanul

[32] *Yakin Ertürk 15 years of The United Nations Special Rapporteur on Violence Against Women, Its Causes and Consequences.* 2002. 24–25. <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/15YearReviewofVAWMandate.pdf>

[33] ENSZ ajánlásra a nemzeti mechanizmusnak működni kell tekintetben, hogy a nemek közti egyenlőség témában az új jogszabályokról és nemzeti viták kapcsán keletkezett információkat terjesszék és biztosítsák a nők informálást új jogaik és a változással kapcsolatos új körülmények tekintetében.

[34] Acar, 2000, 34.

lefedni és szabályozni a családon belüli erőszak valamennyi esetét. A kérdésben jelentős változás az 1926. évi Török Büntető Törvénykönyv módosításával jött el 2004. szeptember 26. napján. Az új szabályok bevezetésére többek között azért volt szükség, mert a korábbi büntető törvénykönyv a CEDAW 2. cikkelyével több ponton ellentétes volt. Az új Btk. több mint 30 módosítást tartalmazott a női egyenjogúság és a nők és lányok védelme (testi és szexuális) területén.^[35]

Az új Btk. 102/2. cikkelye büntetni rendeli a házasságon belüli erőszakot és az erőszak fogalmát kiterjesztően alkalmazza.^[36] A módosítás következtében az erőszaktevők többé nem kérhették büntetésük enyhítését azzal, hogy felajánlották az áldozatnak, hogy feleségül veszik. Az új Btk. az erőszak több formáját is nevesíti, mely börtönbüntetéssel sújtható (96/2 cikkely). A törvény emeli a szexuális bűncselekmények büntetési tételeit. Megpróbálja kiirtani a patriarchális, a török társadalomban gyökerező, nőkre alkalmazott koncepciókat és fogalmakat (mint pl. tisztaság, becsület, erkölcs) és megpróbálja eltörölni a korábban meglévő diszkriminációt a szexuális érintetlenségüket elvesztők és a nem házasságban élő nők tekintetében.^[37]

Az új Btk. eltörölte az ún. becsületgyilkosság esetét is, melynek nagy hagyománya van Kelet- és Délkelet-Törökországban. Ennek értelmében a férfi hozzátartozó megölheti a női hozzátartozóját, ha úgy ítéli meg, hogy az szégyent hozott a család becsületére. A gyakorlat a módosítás indoklása szerint a CEDAW 1. f és 14. cikkelyébe ütközik. Az új Btk. az emberölés tényállásán belül, szigorított minősített esetként szabályozza a szülő, gyermek és házastárs megölését, tehát e tekintetben az ilyen jellegű bűncselekmények elkövetésének jövőbeni csökkenése várható.

A jogszabályok mellett jónéhány nőket pártoló programot is bevezettek. 1993-ban alacsony kamatozású hiteleket adtak a nőknek, és széles körben promotálták női vállalkozások beindítását. Az oktatási hiányosságok kiküszöbölése érdekében 1999 végére 231.000 nő vehetett részt alapfokú műveltségi oktatásban.

A CEDAW legnagyobb előnye a konkrét eredmények mellett a női jogegyenlőség, mint téma előtérbe helyezése volt. Az 1980-as évektől feminista szerzők, újságírók, akadémikusok, politikusok hallatták hangjukat a női egyenjogúság mellett és publikáltak diszkriminációval kapcsolatos cikkeket és alkotásokat.

A szexuális zaklatás fogalma először került be a török lexikonokba. 1996-ban a Világbank szponzorálta a TÜRENG nemek közti diszkriminációval és a munkahelyi szexuális zaklatással kapcsolatos kutatásait. Szintén 1996-ban a Török Szakszervezetek Konföderációja (*Türkiye İsci Sendikaları Konfederasyonu*) a legnagyobb szakszervezeti testület Törökországban kézikönyvet készített a szexuális zaklatásról. A programok eredményeképp az új Török Büntetőtörvénykönyv a munkahelyi szexuális zaklatást bűncselekménynek minősítette és törvény által

[35] Pinar - Amado, 2004 www.whrnet.org/fundamentalisms.

[36] Arat, 1998, 22.

[37] Pinar - Amado, 2004, 45.

büntetni rendelte (természetesen a jogszabályi módosítás nem járt együtt azonnal a kulturális normák és attitűd változásával).

A jelentős fejlesztések ellenére, melyet a CEDAW végrehajtása során mégis maradtak olyan területek, melyeket nem érintettek, vagy amelyekre további figyelem fordítása szükséges. Az ENSZ 2015-ös árnyékjelentése^[38] szerint Törökország kormányának 6 témában kellene javulásokat elérnie a nemek közti egyenlőség és a CEDAW végrehajtása tekintetében:

1. Sztereotípiák és káros hagyományok (pl. női morál túlzott hangsúlyozása,^[39] homoszexualitás betegsékként, abnormalitásként kezelése^[40]) felszámolásában.
2. Változások a nők politikai és közéleti szerepvállalásában.
3. A női munkavállalás népszerűsítésében.^[41]
4. Oktatásban (pl. oktatás minőségének javítása, különösen azon lányok tekintetében, akiknek nem a török az anyanyelve; 2012-ben a kötelező 8 általánost felváltotta a 4+4+4 éves oktatás, melyet az első 4 év elvégzése után abba lehet hagyni).^[42]
5. Nőkkel szembeni erőszak elleni küzdelemben.^[43] (2012. március 18.-án

[38] *TURKEY: Shadow Report Summary for the 64th Pre-Sessional Working Group of the Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* submitted by the Executive Committee for NGO Forum on CEDAW-Turkey www.ilga.org/wp-content/uploads/2016/02/Turkey-Report-for-the-64th-Pre-Sessional-Working-Group-of-CEDAW-.pdf.

[39] Eid el-Fitr ünnepén 2014-ben a miniszterelnökhelyettes Bülent Arınç a következőket mondta „A nő tudja mi a tiltott és mi a nem tiltott (haram). A nő nem nevet közhelyen. Nem változtat a hozzáállásán és védi a szemérmességét.” (*Hürriyet Daily News*, “Women should not laugh in public, Turkish deputy PM says”, 2014. július 29. <http://www.hurriyetdailynews.com/women-should-not-laugh-in-public-turkish-deputy-pm-says-.aspx?pageID=238&nID=69732&NewsCatID=338>).

[40] 2011-ben egy terrorizmus ellen tartott beszédében az akkori belügyminiszter, Idris Naim Sahin lekicsinylően egy olyan környezetről beszélt, „amelyben van mindenféle erkölcsatlenség, szemérmatlenség és embertelen körülmények – a sertés hústól... a homoszexualitásig”. *Kaos GL*, “LGBT Organizations Demand the Resignation of Interior Minister”, 2011, december 30. <http://kaosgl.org/page.php?id=10241>).

[41] Recep Tayyip Erdoğan a török családokat legalább három gyermek vállalására szólította fel. A Nemzetközi Család és Szociálpolitikai Kongresszuson 2013-ban elhangzottak szerint „a nemzet ereje a családban van és a család ereje a gyerekek számában van”. (*Hürriyet Daily News*, “Turkish PM Erdoğan reiterates his call for three children”, 2013 június 3. <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-pm-erdogan-reiterates-his-call-for-three-children.aspx?pageID=238&nid=38235>).

[42] AZ EU Kulturális és Oktatási Bizottsága az iskolai munkafüzetek áttanulmányozása során megállapította (2013–14), hogy a munkafüzetek szövegei szexista, diszkriminatív kitételeket tartalmaznak, mely alapját képezi a későbbi nemek közötti diszkriminációnak. A tankönyveket továbbra is uralja az a mentalitás, hogy a női szerepeket csak az anyaság fogalmi körében képzelhetik el, míg a férfiak szerepét a háztartáson és az otthonon kívül. A tankönyvek támogatják továbbá azt az elképzelést, mely szerint a megváltozott nemi szerepek boldogtalansághoz és a társadalom, valamint az egyén megbetegedéséhez vezet.

[43] Hivatalos adatok szerint (Igazságügyminisztérium) a nőkkel szembeni erőszakos bűncselekmények száma 2002–2009 közötti időszakban a korábbiakhoz képest 1400%-kal nőtt. Az ezt követő időszakról nincsenek hivatalos adatok, de a Bianet független statisztikai szervezet adatai szerint 2010–2014 között 1134 nőt gyilkoltak meg, 735 nőt erőszakoltak meg, 986 nőt zaklattak szexuálisan, 1395 nőt sebesítettek meg. A sértettek nagy száma homoszexuális, vagy mentálisan beteg, vagy fogyatékossgal él. (Murder a fact of life for women in Turkey, *Daily News with Radikal* | 2/20/2011. <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=women-murder-victims-increase>).

fogadták el a családon belüli erőszakról szóló törvényt. A törvénytervezet a nők és családtagok védelméről címmel került tárgyalásra, melyet A család védelméről és a nők elleni erőszak megelőzéséről szóló címen fogadtak el.)

6. A vidéken élő nők helyzetének javításában.^[44]

Emellett módosításra szorul a Török Állampolgársági Törvény 19. cikkelye^[45] is, melynek értelmében a török nő férjhez mehet külföldi állampolgárhoz, ha a férje állampolgársága szerinti jog ezt megengedi, és ha értesíti az ügyben illetékes hatóságokat. Felveheti a férje állampolgárságát, de ezzel elveszíti a saját állampolgárságát. A cikkely ellenkezik a CEDAW 9. cikkelyével, melynek értelmében „A Részes Államok kötelesek a nőknek a férfiakéval egyenlő jogokat biztosítani állampolgárságuk megszerzésére, megváltoztatására vagy megtartására. Különösen kötelesek a nők számára biztosítani azt, hogy sem egy külföldivel kötött házasság, sem a férj által a saját állampolgárságának a házasság alatt történt megváltoztatása ne változtassa meg önmagában a feleség állampolgárságát, ne tegye őt hontalanná vagy ne kényszerítse rá a férjének állampolgárságát.”^[46] A módosítás során az állampolgársági törvény eltörölte azt a kitételt, hogy a nő házasságkötéssel és férje állampolgárságának megszerzésével elveszíti török állampolgárságát.

Változás szükséges azoban a nők reprodukciós jogainak biztosítása terén, mely a CEDAW 15. cikkelyét sérti, bár a rendelkezés nem említi külön az abortusz kifejezést. A harmonizált szabályozásra Törökországban azért van szükség, mert bár az abortusz a 10. hétig megengedett, és legális, mégis szükséges hozzá a férj beleegyezése, illetve kiskorúnál mindkét szülő szülői beleegyezése.

Törökország tehát a CEDAW aláírásával és ratifikálásával elkötelezte magát a nemek egyenlősége mellett. Az ezt követően hozott jogszabályok egyrészt formális keretet biztosítottak annak, hogy a legfontosabb változások a török női jogok vonatkozásában megvalósuljanak, másrészt hozzájárultak a nőkkel kapcsolatban kialakult közvélemény és értékrend megváltozásához.

• snowballing-in-turkey-2011-02-20; Bianet, “Erkek Şiddeti Çeteresi”, 2010-2014, <http://bianet.org/bianet/erkek-siddeti/161582-erkek-siddetinin-2014-grafigi>.

[44] KGSM által biztosított hivatalos adatok szerint 2012-ben a vidéken dolgozó nők, fizetetlen, regisztrálatlan, bejelentetlen családi munkavállaló aránya vidéken 2011-ben 80,5. Ennek szabályozásával kapcsolatos jogszabályokat a mai napig nem fogadták el.

[45] A törvény szövege angolul [http://eudo-citizenship.eu/NationalDB/docs/TUR%20Turkish%20citizenship%20law%202009%20\(English\).pdf](http://eudo-citizenship.eu/NationalDB/docs/TUR%20Turkish%20citizenship%20law%202009%20(English).pdf)

[46] Az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=98200010.TVR

IRODALOM

- 1982. évi 10. tvr. Az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=98200010.TVR
- Abadan-Unat, Nermin (1986): *Movements of Women and National Liberation*. In: Nermin Abadan Unat (szerk.): *Women in the Developing World: Evidence from Turkey, Monograph Series in World Affairs 22*. Denver, Graduate School of International Studies, University of Denver, 11–25.
- Acar, Feride (2000): „Turkey.” In *The First CEDAW Impact Study: Final Report*, Centre For Feminist Research, York University and International Women’s Rights Project.
- Arat, Yesim (2000): From Emancipation to Liberation: The Changing Role of Women in Turkey in Turkey’s Public Realm. *Journal of International Affairs* 54, no.1, 107.
- Arat, Zehra F. Kabasakal (szerk.) (1998): *Introduction. Politics of Representation and Identity*. In *Deconstructing Images of „The Turkish Women*, St. Martin Press, New York, 1–34.
- *Bianet, “Erkek Şiddeti Çetesi”, 2010-2014*, <http://bianet.org/bianet/erkek-siddeti/161582-erkek-siddetinin-2014-grafigi>.
- *CEDAW szövege* <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>
- Erdoğan, Recep Tayyip (2014): *Isztambul*. BBC News, “Turkey president Erdogan: Women are not equal to men”, 2014, november 24. <http://www.bbc.com/news/world-europe-30183711>
- Fleming, Katherine Elizabeth (1998): *Women as Preserves of the Past: Ziya Gökalp and Women’s Reform.* In Zehra Kabasakal Arat (szerk.): *Deconstructing Images of The Turkish Women*. St. Martins Press, New York, 127-138.
- *Hatályos Török Alkotmány angol szövege*. https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf
- *Hürriyet Daily News* (2013) “Turkish PM Erdoğan reiterates his call for three children”, 2013 január 3. <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-pm-erdogan-reiterates-his-call-for-three-children.aspx?pageID=238&nid=38235>
- *Hürriyet Daily News* (2014) “Women should not laugh in public, Turkish deputy PM says”, 2014. július 29. <http://www.hurriyetdailynews.com/women-should-not-laugh-in-public-turkish-deputy-pm-says-.aspx?pageID=238&nID=69732&NewsCatID=338>
- *Kaos GL, “LGBT Organizations Demand the Resignation of Interior Minister”, 2011. december 30.* <http://kaosgl.org/page.php?id=10241>
- Kovács Krisztina (2003): *A nemek közötti megkülönböztetés tilalma*. In: Halmi Gábor-Tóth Gábor Attila: *Emberi jogok*. Osiris Kiadó. Budapest, 363–421.
- Meltem, Müftüler-Bac (1999): *Turkish Women’s Predicament*. *Women’s Studies International Forum*, Vol. 22, No. 3, pp. 303–315,. [http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/10.1016-S0277-5395\(99\)00029-1.pdf](http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/10.1016-S0277-5395(99)00029-1.pdf).
- *Murder a fact of life for women in Turkey, Daily News with Radikal 2/20/2011* <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=women-murder-victims-increase-snowballing-in-turkey-2011-02-20>
- *NGO Report on the Implementation of CEDAW 1997. Prepared by Women for Women’s Human Rights and presented to the United Nations Committee for the Elimination of all Kinds of Discrimination against Women at the Periodic Review of Turkey*. New York, 1997, január. <http://wwhr.org>.

- Pinar, Ilkkaracan – Amado, Liz (2004): *Reform of the Turkish Penal Code and Sexual Rights. Challenging Fundamentalisms: A Web Resource for Women’s Human Rights*. www.whrnet.org/fundamentalisms.
- *Population and Development Indicators* <http://pdfproc.lib.msu.edu/?file=/DMC/African%20Journals/pdfs/social%20development/vol2no2/jsda002002010.pdf>
- *Replies of the Turkish Delegation to the Question of the Pre Session Working Group of the Committee on the Elimination of Discrimination to Turkey*. United Nations New York. 1997. január 17., <http://www.die.gov.tr/CIN/women/cedawpr.htm#REPLIES>
- *Török Polgári Törvénykönyv*. http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Turkish_Civil_Code.pdf
- *TURKEY: Shadow Report Summary for the 64th Pre-Sessional Working Group of the Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women submitted by the Executive Committee for NGO Forum on CEDAW-Turkey* www.ilga.org/wp-content/uploads/2016/02/Turkey-Report-for-the-64th-Pre-Sessional-Working-Group-of-CEDAW-.pdf
- *UN takes stock of CEDAW recommendations to Turkey* <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2016/09/un-takes-stock-of-cedaw-recommendations-to-turkey>
- *Yakin Ertürk 15 years of The United Nations Special Rapporteur on Violence Against Women, Its Causes and Consequences*. 2002. 24–25. <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/15YearReviewofVAWMandate.pdf>
- Zaccaria Márton Leó (2015): *Az egyenlő munkáért egyenlő bér elv megjelenése és alkalmazása az Egyenlő Bánásmód Hatóság gyakorlatában, tekintettel az európai bírósági és kúriai joggyakorlatra. Az Egyenlő Bánásmód Hatóság 10 éve* című pályázat keretei között elkészült tudományos pályamunka. Debrecen, 5. http://www.egyenlobanasmod.hu/app/webroot/files/img/articles/5519181185fc04821a2b9de90fc1dafe/Zaccaria_M%C3%A1rton_Le%C3%B3_p%C3%A1lyamunka.pdf

